

УДК 631.115.9

О. В. Мороз,

*д. е. н., професор, кафедри менеджменту та моделювання в економіці,**Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця*

В. М. Семцов,

*к. е. н., доцент, кафедри фінансів і кредиту, Вінницький інститут економіки**Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця*

Г. С. Кукель,

аспірант, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ДИНАМІКА ДІЯЛЬНОСТІ АГРОХОЛДИНГІВ У ПОСТРЕФОРМЕНОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

O. Moroz,

Doctor of Economics, Professor, the chair of Management and Modelling in Economics,

Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

V. Semtsov,

PhD (Economics), associate professor of the chair of Finance and Credit,

Vinnytsia Institute of Economics of Ternopil National Economic University, Vinnytsia

G. Kukel,

Postgraduate, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

DYNAMICS OF ACTIVITIES OF AGRIHOLDINGS IN AGRICULTURAL PRODUCTION POSTREFORMATION

Розкрито особливості функціонування агрохолдингів, їх вплив на процес концентрації сільськогосподарських угідь за допомогою оренди та неефективних аграрних підприємств. Зокрема проаналізовано основні напрями їх створення та організації роботи, місце цих структур у системі використання сільськогосподарських земель, їх взаємовідносини з державою або іншими формами агропромислових формувань, а також вплив на розвиток сільських територій, запропоновано внести певні корективи в аграрній політиці держави у зв'язку з діяльністю агрохолдингів.

На прикладі окремих адміністративних районів Вінницької області здійснено аналіз короткострокової динаміки діяльності агрохолдингів на фоні інших організаційних форм сільськогосподарських підприємств, об'єктивних та суб'єктивних передумов, особливостей та закономірностей їх формування і функціонування, проведено оцінку фінансового аспекту їх подальшого розвитку.

The features of functioning of agrohholding are exposed, their influence on the process of concentration of agricultural lands through their lease and ineffective of agrarian enterprises. In particular, it analyses the main directions of the creation and the organization of work, the place of these structures in the system of use of agricultural land, their relationship with government or other forms of agro-industrial formations, and the impact on urban and rural development proposed to make some adjustments in agricultural policy in connection with the activities of agricultural holdings.

The analysis as an example, separate administrative districts of Vinnytsia region of short-term dynamics of the activities of holdings compared to other organizational forms of agricultural enterprises, objective and subjective prerequisites, specific features and regularities of their formation and functioning, the assessment of the financial aspect of their future development.

Ключові слова: аграрний сектор України, аграрний бізнес, агрохолдинги, сільськогосподарські підприємства, сільські громади.

Key words: the agricultural sector of Ukraine, agricultural business, agriholdings, agricultural enterprises, rural communities.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Криза вітчизняного сільського господарства в період 90-х рр. ХХ ст. традиційно пояснюється дисфунк-

ціями, що були викликані проведення ринкових реформ в країні. Офіційна статистика свідчить, що галузь досить складно модернізації. Поступове зрос-

Таблиця 1. Сільськогосподарські підприємства Жмеринського району Вінницької області та кількість землі в обробітку (га) на 01.01.10 р.

№	ЄДРПОУ	Сільськогосподарські підприємства	Кількість землі
1	00385661	СВАТ "Браїлівське"	14848,50
2	34657396	ТОВ "Курланд"	10200,00
3	03377840	ТОВ "Мир"*	1766,00
4	03732886	ПСП "Мрія"*	1783,00
5	34744745	ПП "Кармалюківський аграрій"*	1371,00
6	25496829	ПАФ "Колос"	2825,00
7	34744719	ТОВ "Куриловецьке і К"	1829,00
8	03732979	ТОВ "Платани"	649,58
9	30802959	ДП "Кастор" ВАТ "Агромаш"	570,00
10	05471922	Чернятинський аграрний коледж ВДАУ	412,70
11	00414368	СВАТ "Федорівське"	211,00
12	33618953	ТОВ "Згар Плюс"	230,50
13	32061855	СП ТОВ "Еннс-Інвест"	206,00
		Малі незвітуючі підприємства	926,60
		Всього:	37828,88
		Фермерські господарства	
1	30067263	СФГ "Кравчука В.С."	985,00
2	34020894	ФГ "Жмеринська зернова компанія"	745,00
3	34417014	ФГ "Дзятів"	10200,00
4	20080509	ФГ "Надія"	353,88
5	34303612	ФГ "Підгурське джерело"	88,00
6	34744771	ФГ "Шарм – ОМ"	215,00
7	30802876	ФГ "Перемога"	140,00
8	35500553	ФГ "Рожепське"	588,00
9	33142966	ФГ "Оксамит МД"	197,84
		Всього:	4332,72
		Всього по незвітуючих фермерських господарствах:	495,76
		Всього по фермерських господарствах:	4828,48
		Населення	23548,64
		РАЗОМ:	66206,00

Примітка: *з огляду на спільних засновників ці підприємства доцільно розглядати загалом.

Джерело: інформація Управління агропромислового розвитку Жмеринського р-ну.

тання/відновлення обсягів виробництва з початку 2000-х рр. і до останнього часу відбувається на фоні суперечливих тенденцій щодо ефективності аграрного сектора економіки в цілому. Між тим в силу об'єктивних причин потенціал аграрного сектору України достатньо обґрунтовано, як вважаємо, розглядається як один із стратегієутворюючих чинників розвитку країни, де наслідки реформування очікуються як позитивні детермінанти. Саме тому оцінювання постреформеного стану вітчизняного сільського господарства являє собою одне із найбільш важливих економічних питань як у науковому, так і прикладному аспекті. При цьому дуже важливим є коректне висвітлення діяльності великих товарних сільськогосподарських підприємств холдингового типу, які були на перших етапах свого функціонування створені за рахунок неаграрного капіталу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є на прикладі окремих адміністративних районів Вінницької області здійснити аналіз короткострокової динаміки діяльності агрохолдингів на фоні інших організаційних форм сільськогосподарських підприємств.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

За період 2010—2015 рр., на прикладі Жмеринського району Вінницької області вивчалися кількісні та структурні зміни щодо динаміки діяльності сільськогос-

подарських підприємств із визначенням особливостей діяльності класичних агрохолдингів; окремі дані вивчалися також на прикладі підприємств Крижопольського району цієї області. Гіпотеза досліджень будувалася на припущенні про наявність істотних відмінностей у наступних характеристиках діяльності агрохолдингів, а саме: 1) зростанні кількості землі в обробітку за вказаний період; 2) структурі посівних площ. Така теза відштовхувалася від поширеної інформації у наукових джерелах про домінуючий і все зростаючий за масштабами розвиток підприємств цієї групи.

Стан вивченості питання. Питання, що пов'язані із діяльністю агрохолдингів в Україні, в силу ряду причин набули своєї актуальності починаючи із 2000-х рр. Найбільш повне аналізування зазначеного представлено у роботах В. Андрійчука [1—4], В. Дієспєрова [5—6], Ю. Лупенка та ін. [7], М. Кропивка та ін. [8], П. Гайдучього [9], А. Данкевича [10—11], П. Саблука та ін. [12—13] та ін.

Так, А. Серковим обґрунтовано [14] економічну закономірність появи великих холдингів на пострадянському просторі як результат концентрації виробництва. Із самого початку діяльності агрохолдингів їхня роль щодо українського села оцінювалася, наприклад, А. Малієнком [15], як дестабілізуючий фактор.

Особливостями діяльності аграрних холдингових формувань є, як вважає М. Кропивко та ін. [8], трансрегіональний характер діяльності, формування замкнутих продуктових ланцюгів просування продукції і продовольства на агропродовольчому ринку з вико-

Таблиця 2. Організаційна структура основних сільськогосподарських підприємств у Жмеринському районі Вінницької області

Підприємства	1.01.2010 р.	1.01.2015 р.
<i>Сільськогосподарські підприємства (без ФГ)</i>		
СВАТ "Браїлівське"	14848,50	9059,0
ТОВ "Курланд"	10200,0	10740,0
ТОВ "Мир"	1766,0	1332,0
ПСП "Мрія"	1783,0	Реорганізоване
ПП "Кармалюківський аграрій"	1371,0	Реорганізоване
ПАФ "Колос"	2825,0	Реорганізоване
ТОВ "Куриловецьке і К"	1829,0	2178,0
ТОВ "Платани"	649,6	765,0
ДП "Кастор" ВАТ "Агромаш"	570,0	858,0
Чернятинський аграрний коледж ВНАУ	412,7	437,0
СВАТ "Федорівське"	211,0	125,0
ТОВ "Згар Плюс"	230,5	Реорганізоване
СП ТОВ "Еннс-Інвест"	206,0	Реорганізоване
інші	926,6*	13018,6**
<i>Фермерські господарства</i>		
СФГ "Кравчука В.С."	985,00	894,0
ФГ "Жмеринська зернова компанія"	745,00	Реорганізоване
ФГ "Дзялів"	1020,00	1807,0
ФГ "Надія"	353,88	388,0
ФГ "Підгурське джерело"	88,00	Реорганізоване
ФГ "Шарм – ОМ"	215,00	264,0
ФГ "Перемога"	140,00	40,0
ФГ "Рожепське"	588,00	482,0
ФГ "Оксамит МД"	197,84	190,0
Інші фермерські господарства	495,76***	1216,8****

Примітки: * незвітуючі (2010 р.);

** у т.ч. ТОВ "Ятек Україна" (383 га), ПП "АгроВілам" (691 га), ПП "Тартацька мрія" (223 га), ПП "УкрТера плюс" (898 га), ТОВ "Одемо" (778 га); ПП "Корнер" (2957 га); ТОВ СХК "Вінницька промгрупа" (1171 га); ТОВ "Поділя Лат Інвест" (1346 га), а також 1 агрохолдинг — ПП "Агрокряж 1" (4571,6 га);

*** у 2010 р. — 25 незвітуючих ФГ;

**** 34 ФГ, у т.ч. — новостворене звітує ФГ "Агроритм" (721 га) та 33 незвітуючих.

Джерело: інформація Управління агропромислового розвитку Жмеринського р-ну.

ристанням внутрішньокорпоративного трансфертно-го ціноутворення, розширення сфер зовнішньоекономічної діяльності тощо. За даними [8], розмір площ земель у використанні агрохолдингів становить в середньому біля 60 тис. га. За цими ж підрахунками, зазначені формування сьогодні контролюють біля 8,7 млн га, тобто 23,5% угідь країни, у т.ч. 41,3 % угідь, які обробляються сільськогосподарськими підприємствами. Численні факти свідчать про досягнення підприємствами цієї форми значних економічних успіхів: високого рівня технологічності, техніко-ресурсного забезпечення, в окремих випадках — високого рівня оплати для окремих груп працівників і т. ін. [1—13].

До негативних аспектів діяльності агрохолдингів практично всіма дослідниками віднесено [1—15] зростання соціальної напруги на селі, вимивання коштів із сільських територій за рахунок розвитку монополізації, перерозподілу власності та зниження життєвого простору для діяльності інших організаційно-правових форм господарювання на землі, загострення соціальних проблем на селі через звільнення працівників і зростання безробіття, недонадходження податкових платежів у місцеві бюджети, поглиблення дисбалансу галузевої структури і нераціонального використання землі, недостатньої

участі у розвитку сільських громад і територій, слабкого суспільного контролю за їхньою діяльністю. Отже, найбільші претензії до агрохолдингів полягають у недостатній соціальних функціях по відношенню до місцевих громад.

Таким чином, огляд літературних джерел свідчить про достатньо критичне оцінювання ролі та наслідків діяльності агрохолдингів, яке переважає серед вчених. Тим не менше, на наш погляд, такі висновки та оцінки повинні ґрунтуватися на достатньо масивному блоку інформації. Втім, хотіли б підкреслити явну недостатність у науковій літературі реальної інформації про діяльність агрохолдингів, що була б достатньо підтверджена емпірично. Звідси вважаємо критичні оцінки щонайменше попередніми. У цьому випадку має місце яскравий ефект переважання аналітичної інформації, побудованої на теоретичних умовиводах, над реальними даними. Також, на нашу думку, у даному питанні некоректним в цілому є аналізування діяльності якихось окремих підприємств без узгодження цих даних із станом на окремій економічній території. А саме такий підхід залишався поширеним до останнього часу, що по суті спотворює загальну картину. Звідси актуальність детальних наукових пошуків із зазначеного питання представляється достатньо значимою.

Таблиця 3. Кількість землі в обробітку по Жмеринському району Вінницької області, га

Показники	1.01.2010 р.	1.01.2015 р.
Всього по звітуючим підприємствам	41235,0	43299,8
Всього по незвітуючим підприємствам	1422,4	1545,0
Всього по фермерським господарствам	4828,5	5281,8
Всього по сільськогосподарським підприємствам	42657,4	44844,8
Господарства населення	23548,7	16371,8
Всього по району	66206,0	61216,6

Джерело: інформація Управління агропромислового розвитку Жмеринського р-ну.

РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Попередні (на 2010 р.) дані щодо діяльності агрохолдингів на території Жмеринського району Вінницької області були отримані нами і апробовані у роботі [16]. Так, за даними (табл. 1), класичні підприємства холдингового типу (СВАТ "Браїлівське" ТОВ "Курланд") використовували близько 25 тис. га землі або до 38% земель району. До цієї цифри можна умовно додати кількість землі підприємств. Які на той час перебували в стані реорганізації (ТОВ "Мир", ПСП "Мрія", ПП "Кармалюківський аграрій") і які за тінювими схемами у подальшому стали дочірніми підприємствами агрохолдингів (загалом близько 5 тис. га або 7,5% по району). Таким чином, на 2010 р. на даній території діяльність агрохолдингів за кількісним показником використовуємої землі наближалася до 45%, що свідчило про загрозу монопольного становища, про що стверджували ряд дослідників [7—9]. Однак звертаємо увагу, що мова

йшла про декілька — щонайменше 3 різних великих підприємств — із різними засновниками.

Ситуація на 2015 р. (табл. 2) свідчить, що діяльність агрохолдингів охоплювала менше 40% землі у районі, тобто цей показник у часі не тільки не збільшився, але й достатньо відчутно зменшився.

У свою чергу, інформація по Крижопільському району Вінницької області свідчить, що частка агрохолдингів у землекористуванні на 2015 р. становила близько 58%. Так, із 58269 га в цілому по району на ТОВ "Поділля" та СТОВ "Кряж і К" припадало відповідно 27279 га (47%) та 6654 га (9%). У цьому випадку стан монопольного становища проглядається переконливіше. Проте і даних про зростання частки землі агрохолдингами у цьому районі також не було підтверджено. Тому на цих прикладах можна погодитися із висновками М. Кропивка та ін. [8] про стабілізацію динаміки в цілому.

Натомість інші дані представляються нам набагато змістовнішими. Так, за даними по Жмеринсь-

Таблиця 4. Структура посівних площ сільськогосподарських підприємств Жмеринського району Вінницької області (2015 р.), %

№	Підприємства	Зернові всього	Озима пшениця	Кукурудза на зерно	Соняш- ник	Соя	Ріпак	Інші (примітки)
1	ТОВ "Курланд"	50,0	29,0	21,0	23,0	12,0	15,0	-
2	ТОВ "Куриловецьке"	47,0	16,0	50,0	-	50,0	5	-
3	ТОВ "Мир"	23,0	20,0	-	44,0	33,0	-	-
4	ТОВ "Платани"	51,0	25,0	15,0	13,0	22,0	14	-
5	ТОВ "Поділля Лат Інвест"	63,0	30,0	33,0	28,0	-	9	-
6	ТОВ СХК "Вінницька пром група"	100,0	-	-	-	-	-	100,0% - озимий ячмінь
7	ПП "Корнер"	43,0	43,0	-	46,0	-	11,0	-
8	ПАТ "Браїлівське"	60,0	24,0	36,0	12,0	20,0	9,0	-
9	ПРАТ "Федорівське"	86,0	-	86,0	14,0	-	-	-
10	ТОВ "Одемо"	-	-	-	36,0	64,0	-	-
11	ПРАТ "Агромаш"	53,0	35,0	4,0	23,0	18,0	6,0	14% - ячмінь
12	Чернятинський АК ВНАУ	73,0	53,0	-	-	11,0	13,0	Ячмінь – 12%, овочі – 1%, гречка – 2%
13	ПП "Агрокряж 1"	60,0	18,0	33,0	10,0	1,0	14,0	Ячмінь – 9%
14	ПП "УкрГера плюс"	43,0	26,0	17,0	22,0	35,0	-	-
15	ПП "Гаргацька мрія"	71,0	18,0	53,0	29,0	-	-	-
16	ФГ "Кравчука ВС"	73,0	29,0	37,0	20,0	-	7,0	Яра пшениця і ячмінь – 7%
17	ФГ "Дзялів"	56,0	25,0	-	8,0	25,0	11,0	Гречка – 9%, ячмінь – 12,5%, горох – 9,5%
18	СФГ "Надія"	37,0	31,0	-	21,0	16,0	26,0	Ячмінь – 65%
19	ФГ "Шармом"	50,0	25,0	-	-	49,0	-	Ячмінь, горох, гречка – 15,5%
20	ФГ "Оксамит МД"	68,0	32,0	-	11,0	21,0	-	Ячмінь і гречка – 37%
21	ФГ "Рожепське"	51,0	26,0	11,0	19,0	24,0	6,0	Ячмінь – 14,5%
22	ФГ «Перемога»	100,0	-	-	-	-	-	Яра пшениця – 50,0, ячмінь – 50,0%
23	ФГ "Агроритм"	-	-	-	83,0	17,0	-	-
24	ТОВ "Ятек Україна"	26,0	13,0	-	16,0	58,0	-	Ячмінь – 13,0%
25	ПП "АгроВілам"	33,0	33,0	-	-	41,0	-	Цукрові буряки – 26,0%

Джерело: інформація Управління агропромислового розвитку Жмеринського р-ну.

кому району (табл. 3), за 5 років з сільськогосподарського обігу було виведено 4989,4 га (розмір середнього колгоспу у колишньому СРСР) або 7,5% землі району. Такі зміни за такий невеликий проміжок часу є катастрофічними. Між тим жодного пояснення, моніторингу динаміки даного показника сьогодні будь-якими державними установами не здійснюються.

Інша структурна динаміка землекористування (див. табл. 3) свідчить, що за цей же час площа землі в обробітку особистих господарств населення скоротилася на 7176,7 га або на 30%. Натомість збільшилася земля у використанні всіма організаційними формами підприємств. Така тенденція може бути пояснена, як вважаємо, процесами інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, повернення до великотоварних форм організації виробництва.

Дослідження структури рослинництва у регіоні засвідчило (табл. 4) загальну тенденцію відходу від науково обґрунтованих принципів співвідношення окремих галузей, сільськогосподарських культур, сівозмін, які традиційно рекомендувалися вітчизняною аграрною наукою, наприклад [17]. Очевидно, у реальному виробництві спеціалізація суб'єктів господарської діяльності визначається цінними пріоритетами на ринку, у т.ч. можливостями збуту продукції, а також обмеженими техніко-технологічними можливостями (що є дуже актуальним для невеликих господарств).

Певною несподіванкою стало те, що вузької, переважно ринкової орієнтації у наборі сільськогосподарських культур дотримуються підприємства всіх груп, у т.ч. фермерські і малі. Зафіксовано приклади монокультури: наприклад, коли засівалося 100% площі ячменем. Така ситуація призвела до того, що у традиційному бурякосіючому регіоні цукрові буряки були посіяні одним (!) господарством на площі 180 га, що склало менше 0,3%; за даними у 2015 р. цукрові буряки було посіяно ще на 80,6 га в особистих господарствах населення, що у сукупності склало близько 0,4% посівних площ по району. Гречку сіяли лише у 3 підприємствах (0,8% посівних площ по району), овес — в 1 господарстві (0,1%), горох — у 2 господарствах (0,9%), картоплю — в 1 господарстві (0,15 га), овочі — в 1 господарстві і то — в аграрному коледжі. Просо не сіяли в жодному господарстві.

Дані засвідчили, що агрохолдинги і особисті господарства населення мали значно ширший перелік вирощуваних культур, аніж інші підприємства. Так, найбільше холдингове підприємство Вінниччини ТОВ "Поділля" характеризувалося наступними показниками посівних площ: зернові — 51%, у т.ч. озима пшениця — 31%, ярий ячмінь — 6%, кукурудза на зерно — близько 14%, цукрові буряки — 31%, соя — 16%, овочі — 0,04%. За співвідношенням вирощуваних культур у цьому агрохолдингу було продемонстровано найбільша відповідність до науково обґрунтованих сівозмін Лісо-степу у порівнянні з усіма іншими підприємствами району. Звідси звинувачення агрохолдингам у звуженні переліку вирощуваних сільськогосподарських культур, що поширені у літературі [10—13, 15], є зонайменше неточними. Подібні оцінки не враховують тієї обставини,

що зазначена ситуація має місце — повторюємося — практично в всіх підприємствах і відбиває економічні реалії ведення сучасного аграрного бізнесу, які поширюються на всіх його учасників без виключення.

У процесі досліджень були виявлені інші, на наш погляд, достатньо характерні тенденції, що пояснюють пореформений стан аграрного сектору економіки. Так, за статистичними даними [18—19], регіональними особливостями слід пояснити той факт, що у сільськогосподарському виробництві достатньо схожих Жмеринського та Крижопільського районів, тим не менше, істотно відрізнялася кількість фермерських господарств та їхня частка у виробництві. У Жмеринському районі на 2010 р. було зафіксовано 36 фермерських господарств, з них — 27 незвітуючих, тоді як у Крижопільському — 97 (всі звітуючі). В обох районах впродовж 2010—2015 рр. було зафіксовано позитивну динаміку збільшення фермерських господарств — відповідно до 41 (на 14%) та 101 (на 4%) господарств. Регіональною особливістю (очевидно, більш сприятливим кліматом для формування та розвитку фермерських господарств) можна пояснити і те, що у Крижопільському районі частка землі у користуванні фермерських господарств була практично вдвічі більшою (більше 13%), аніж у Жмеринському районі ((7,3—8,6%). Слід також зазначити, що за період 2010—2015 рр. частка землі у користуванні фермерськими господарствами Жмеринського району збільшилася з 7,3% до 8,6%.

ВИСНОВКИ

Фактор діяльності агрохолдингів на даний час є одним із визначальним у розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Перспективи розвитку галузі і у подальшому залежатимуть від динаміки цієї групи підприємств. Очевидно, досвід створення та функціонування агрохолдингів дозволяє стверджувати, що причиною їхньої появи стало реагування бізнес-середовища на нерозвинуті ринки та неефективну регулятивну політику у галузі. Є підстави стверджувати про стабілізацію (або навіть зменшення) масштабів діяльності агрохолдингів за вказаний період на даних адміністративних територіях. При цьому окремі дисфункціональні аспекти сучасного аграрного бізнесу, наприклад, тяжіння до монокультурного сільськогосподарського виробництва, як засвідчили дані, зовсім не є характерним для підприємств холдингового типу.

Перспективи подальших досліджень, як вважаємо, полягають у вивченні додаткових соціально-економічних аспектів діяльності агрохолдингів на фоні інших організаційних форм підприємств, що дозволить зробити більш об'єктивні висновки про їхню роль та потенціал.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Виклики агробізнесу: пошук відповідей / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2015. — № 5 — С. 12—17.
2. Андрійчук В. Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 5—22.

3. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С.3—9.

4. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2013. — №1. — С. 3—15.

5. Дієсперов В.С. Соціальні аспекти організації сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. — 2014. — № 1 — С. 45—49.

6. Дієсперов В.С. Еволюція сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 290 с.

7. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивка // // Економіка АПК. — 2013. — № 7. — С. 5—21.

8. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / [за ред. М.Ф. Кропивка]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 38 с.

9. Гайдучкий П. І. Структурні перекося і ризики кризи в АПК / П. І. Гайдучкий // Економіка АПК. — 2014. — № 7 — С. 38-42.

10. Данкевич А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингов [Текст] / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2011. — № 5. — С. 139—147.

11. Данкевич А.Є. Організаційно — економічні засади розвитку агрохолдингов / А.Є Данкевич // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 69—74.

12. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / [П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров]; за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. — 3-тє вид., доповн. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 104 с.

13. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / [П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров]; за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. — 4-те вид., доповн. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 100 с.

14. Серков А.Ф. Сельское хозяйство в постиндустриальном обществе России // Економіка АПК. — №3. — 2005. — С.134—137.

15. Малієнко А.М. Аграрна реформа в Україні: сучасні процеси, історичні передумови, можливі наслідки // Агроінком. — №11—12. — 2006. — С. 100—104.

16. Мороз О. О. Контракти в аграрній економіці: реальність і перспективи: монографія / О.О. Мороз, В.М. Семцов. — Вінниця: ВНТУ, 2011. — 188 с.

17. Сайко В.Ф., Малиєнко А.М., Мазур Г.А. и др. Устойчивость земледелия: проблемы и пути решения / под ред. В.Ф. Сайко. — К.: Урожай. — 320 с.

18. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 рік / Головне управління статистики у Вінницькій області: Під заг. ред. С. Ігнатова. — Вінниця, 2011. — 638 с.

19. Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 рік / Головне управління статистики у Вінницькій області: Під заг. ред. С. Ігнатова. — Вінниця, 2015. — 642 с.

References:

1. Andrijchuk, V. G. (2015), "Agribusiness Challenge: Finding Answers", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 12—17.

2. Andrijchuk, V.G. (2014), "Problematic aspects of regulation of the agro-industrial companies", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 5—22.

3. Andrijchuk, V.G. (2009), "Overconcentration of production agriculture and land resources and its consequences", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 3—9.

4. Andrijchuk, V.G. (2013), "Agribusiness a new type of development strategy in the context of domestic agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 3—15.

5. Dijesperov, V. S. (2014), "Social aspects of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 45—49.

6. Dijesperov, V.S. (2013), *Evoljucija sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv* [Evolution of agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

7. Lupenko, Ju.O. Kropyvko, M.F. (2013), "Agriholdings in Ukraine and strengthening social focus their activities", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 5—21.

8. Kropyvko, M.F. (2013), *Rozvytok agrarnyh holdyngovyh formuvan' ta zahody z posylennja social'noi sprjamovanosti i'hn'oi' dijaj'nosti* [Development of agricultural holding formations and measures to enhance social focus their activities], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

9. Gajduc'kyj, P. I. (2014), "Structural distortions and risks of the crisis in agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 38—42.

10. Dankevych, A. Je. (2011), "Background and basic principles of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 139—147.

11. Dankevych, A.Je. (2012), "Organizational and economic bases of development of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 69 — 74.

12. Sabluk, P.T. Mesel'-Veseljak, V.Ja. Fedorov, M.M. (2007), *Formy gospodarjuvannja na seli (analiz rozvytku)* [Forms of agricultural management (analysis of development)], 3rd ed, NNC IAE, Kyiv, Ukraine

13. Sabluk, P.T. Mesel'-Veseljak, V.Ja. Fedorov, M.M. (2008), *Formy gospodarjuvannja na seli (analiz rozvytku)* [Forms of agricultural management (analysis of development)], 4th ed, NNC IAE, Kyiv, Ukraine

14. Serkov, A.F. (2005), "Agriculture in post-industrial society of Russia", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 134—137.

15. Malijenko, A.M. (2006), "Agrarian reform in Ukraine: recent development, historical preconditions, and consequences", *Agroinkom*, vol. 11—12, pp. 100—104.

16. Moroz, O. O. Semcov, V.M. (2011), *Kontrakty v agrarnij ekonomici: real'nist' i perspektyvy* [Contracts in agrarian economy: reality and prospects], VNTU, Vinnycja, Ukraine.

17. Sajko, V.F. Malyenko, A.M. Mazur, G.A. y dr. (1993), *Ustojchyvost' zemledelyja: problemi y puty reshennyja* [Sustainability of agriculture: problems and solutions], Urozhaj, Kyiv, Ukraine.

18. Ignatova, S. (2011), *Statystychnyj shhorichnyk Vinnychchyny za 2010 rik* [Statistical Yearbook of Vinnytsia region in 2010], *Golovne upravlinnja statystyky u Vinnyc'kij oblasti*, Vinnycja, Ukraine.

19. Ignatova, S. (2015), *Statystychnyj shhorichnyk Vinnychchyny za 2014 rik* [Statistical Yearbook of Vinnytsia region in 2014], *Golovne upravlinnja statystyky u Vinnyc'kij oblasti*, Vinnycja, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2015 р.